

licuerit Hebraici Euangelij diuino interpreti, quod auctor non fecerat, alienæ linguæ, idque magni mysterij vocabulum, sua lingua interpretari.

Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini, et accepit coniugem suam. † Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum, et vocauit nomen eius Iesum.

✠ Dever.
signi. cap.
Ioseph.

Donec peperit filium. Præterquàm quod peruerse agunt qui propter illud donec nugantur Mariam alios stultisse ex Ioseph liberos, errare censentur, qui post primogenitum alios sequi fabulantur. Neque enim id vrget vis vocabuli donec. Nā cùm Deus Pater Filio dixit: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorū, non id volebat post subiectos Christi pedibus omnes inimicos, non iam illum sessurum à dextris eius. Sic cùm dicitur in Genesi. 8. ✠ de coruo, quod egressiebatur, & non reuertebatur, donec siccaratur aquæ, non indicat illud donec, coruum post exiccatam aquam esse reuersum. Non desunt, qui exponunt cognouit, non de copula carnali, sed de perfecta cognitione eminentiæ Virginis, vt sit sensus, quod admonit⁹ ab angelo Ioseph, non iam de dimittenda vxore cogitauit, sed in consortiū assumpsit: nec tamen eam planè cognoscebat, neque perfectè sciebat eam Messic⁹ ac Christi matrem fore, donec peperit primogenitum: post cuius partum concinētibus è cælo angelis, pastoribus adgratulantibus, & Magis adorantibus, tum planè cognouit. Similis error illis irrepit ob vocabulum primogenitum, quasi necesse sit, post primogenitum alios sequi: Cùm primogenitus dicatur, antequam nullus alius sit natus, etiam si vnicus fuerit, & primùm pro vno sumere frequens est Hebraeis. Sed & si mulier primùm pepererit filium, hic non diceretur primogenitus, nisi alterum pareret.

CAPVT II. MATHAEI.

CHRISTVS à Magis stella duce adoratus, clarisq̃ue muneribus donatus, Herode à Magis illuso, in pueros sequente, secessit in Aegyptum duce angelo: Mortuo verò Herode, redijt ad propria.

† An.
40.1.

Cum natus esset IESVS in Bethlehem Iudæ, in diebus Herodis Regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Ierosolymam, dicentes: Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum?

In Bethlehem Iudæ, id est, Bethlehem de tribu Iudæ, ad differentiam illius Bethlehem, quæ est in terra Zabulon. Ex ea autem nasci voluit, scilicet inter omnes tribus Iudæ abiectissima, tū quod ibi natus esset Dauid, cuius filius & esset, & diceretur, ostendens se non quæ fuisse sublimia: tum etiam, vt prophetia Mich. 5. impleretur, quæ prædixerat, ibi Christum nasciturum. Hæc est illa Bethlehem ciuitas Dauid, distans ab Aelia sex M. ad meridianam plagam, quæ & Ephrata dicitur, de qua & Dauid natus, Christi typus, atq; progenitor. In diebus Herodis Regis. In Christi describenda natiuitate, non Augusti meminit, quod fecit Lucas. Cū enim Iudæis Euangelium describeret, ac iam tricesimum tertium ac quartum annū in Iudæos regnaret Herodes, expressam illius mentionem fecit, vt intelligerent ex prophetia Iacob, Genes. 49. ✠ Nō auferetur sceptrum de Iudæ, nec dux de scemore eius, donec veniat qui mittendus est, translato ab Iudæ ad alienigenam Herodē Iudæorū imperio, nō iam amplius venturum etiā sperarent, sed venientē amplexarētur. Ecce Magi ab oriente venerūt. An Magi isti Reges fuerint, vt vulgo depingūtur, an Persarū tantū sacerdotes & Philosophi, vt Chrysofsto. ait qui secūdo loco Post Reges erāt, et nonnunquā ex his quosdā in Reges assumptos inuenias, ad Euāgelij lectionem nō multūm facit, neq; scholiastæ est in his immorari: illud ex Euāgelio cōstat, ab oriente profectos, orta ibidē stella, christi nati indice: quā ob causam, pleriq; nō male Magos illos, cœlestiū rerū peritos, ortū eius stellæ, quā Balaā prædixerat, intelligētes, de nato Christo interpretatos esse senserūt. Nōnulli quoq; Magos ipsos de Balaā genere ortos asserūt, fortasse nō in iniuria, cū & Balaā orientale se fuisse dicat, Numeri 23. dicēs: ✠ De Harā adduxit me Balach, Rex moabitarū, de mōtibus oriētis. Ita & prophetiæ eius, quā Balaā de stella oritura prædixerat, non ignaros eos profectiois concilium inde cœpisse.

✠ Gen.
49. b.

✠ Nu.
23. a.

Vidimus

Vidimus enim stellam eius in oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Ierosolyma cum illo.

Vidimus stellam eius. Quòd Christi stellam appellât, nò more Genethliacorù id faciût, qui vnicuiq; nascenti stellam assignant, sed Christi dicitur, quòd recens ad eius indicandum ortù creata sit, cuius ortus Magis, adhuc in patria existentibus, iam natum Christum indicauit. Vide cùm longum iter sit à Perside vsq; in Iudæam, manifestum est, non illo die eos appulisse, quo CHRIS TVS natus est. Quando autem venerint dicetur postea. Turbatus est Herodes rex, & omnis Ierosolyma cum illo. Turbatur Herodes, ne regno deturbetur: turbatur omnis Ierosolyma, non quòd Herodi bene velit inuisò tyranno, sed metuens ne inter eum eiusue liberos & nouum Regem natum, intercedentibus simultatibus, ab alterutro opprimerentur. Turbati sunt & omnes Ierosolymitani, verentes ne nouo regi, propter inuisam Herodis crudelitatem, multis adhaerescantibus, nouæ adhuc simultates orirètur, maioris crudelitatis seminaria, quàm quæ, Mesiia suo nato exultare debuissent. *Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi CHRISTVS nasceretur. At illi dixerunt in Bethlehem Iudæ. Sic enim scriptum est per prophetam. † Et tu Bethlehem terra Iudæ nequaquam minima es in principibus Iudæ, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.*

† Mich.
5. a.
Io. 7. f.

Et tu Bethlehem terra Iudæ. Prophetia Micheæ paulò secus habet, scilicet, (Et tu Bethlehem Ephrata paruula es in millibus Iudæ, ex te egredietur mihi, qui erit dominator in Israël. Vide quomodo vertat Moses Latinus) Id est, quanquam tu Bethlehem abiecta sis in tota tribu Iudæ, ac nullius propè inter cæteras vrbes nominis, ex te tamen mihi egredietur, qui dominetur Israël. Septuaginta quoque habent: Et tu domus Bethlehem minima es, vt sis in millibus Iudæ, ex te mihi egredietur, vt sit in principem in Israël. Tamen cùm Hieronymus dicit Septuaginta habere εν ὀλίγοις εἶσις: Id est nequaquam minima es. Ac fortasse vt

mulka

multa Hebræorum in alium sensum spiritu duce inuenerunt, Ita Bethlehem, quæ vilis esset & ignobilis, Christi ortu celebrem fore ex spiritu præsentientes verterunt, nequaquam minima es, magisque credo, Hieronymo auctore, eam fuisse septuaginta lectionem, quod non tamen arguit vulgatam, quæ nunc habetur Septuaginta versionem, ipsorum non esse: cum post Hieronymi tempora corrumpi illa potuerit.

Tunc Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stelle, quæ apparuit eis. Et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero, & cum inueneritis, renunciate mihi, ut & ego veniens, adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt.

Clam accersit eos, ne natum alium regem Iudæis innotesceret. Pessimè enim de illis meritis tyrannus, nihil non ab illis metuebat: ne fortè Iudæi intelligentes, quòd puero insidiaretur, illum tanquam proprium regem occultarent, & ad tempus seruarent, sicut occultatus fuerat Ioas à facie Athaliæ. 4. Reg. 11.

Et ecce, stella quam viderant in oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde.

Textus videtur indicare in Oriente tantum visam illis stellam, per quæ cognouerint, siue ex prophetia Balaam, siue ex reuelatione diuina, natum in Iudæa Christum. Ac fortè quam in Oriente primum nato Christo viderant lucentem, super Ierusalem. Vnde rectè Iudæam petierunt, & in Iudæa principem urbem Ierusalem, quæ interim illis non apparuit: Sed vel ex consideratione loci, vnde primum oriri stellam viderant, vel diuino instinctu impulsæ. Quòd autem interim disparuerit, innuit id quod Euangelista ponit: Et ecce: stella quam viderant in Oriente. Nec addit, & in via usque ad Ierusalem: egressis autem illis è Ierusalem, rursus stella apparuit perducens eos usque in Bethlehem, & super eum stans. Cum itaque Ierosolymis egrederentur, neque quicquam reficere possent de nato puero, stella nouo apparés antecedebat eos, viam rursus commonstrans, donec staret supra locum ubi natus puer agebat.

Et

Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum. Maria matre eius, & procidentes ꝑ adorauerunt eum, & apertis thesauris, suis obtulerunt ei munera, aurū, thus, & myrrham. * Tob. 11.6.

Preciosorum munerum oblatione, auro scilicet & thure & myrrha, quæ duo nouissima magno precio sunt Per sis ex Arabia illis aduecta, fidem animumque suum in Christum testati sunt Magi. Quod si ἀγαγομένων per aurum regiam hominis Christi dignitatem protestatos esse Magos: per thus, quod in sacrificijs offertur, diuinitatem: per myrrham, quæ sepulturæ adhibetur, ipsius mortem, non moror in his, quin sacra scriptura ad plures sensus extendi valeat. Nempe quod diuus Hilarius oblationem munerum intelligentiam totius qualitatis expressit: in auro Regem, in thure Deum, in myrrha hominem confitendo. Atque ita per venerationem eorum, sacramenti omnis est consummata cognitio: in homine mortis, in Deo resurrectionis, in rege iudicij.

Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. Qui cum recessissent, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: ꝑ Surge & accipe puerum, & matrem eius, & fuges in Aegyptum: & esto ibi vsque dum dicam tibi. * 7. qu. 1. cap.

Et responso accepto in somnis, Gergē ἡγεῖς χρισμᾶ τῶν ἁγίων, id est, responso vel oraculo in somnis accepto, χρισμᾶ τῶν ἁγίων nempè dicitur, quem Deus suo sermone & colloquio dignatur. Aduersitas 23. q. 3. cap. 1.

Futurum est enim ut Herodes querat puerum ad perdendum eum. Qui surgens accepit puerum & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum, & erat ibi vsque ad obitum Herodis, ut impleretur quod dictum est à domino per prophetam dicentem: ꝑ Ex Aegypto vocaui filium meum. * Osee. 11. 2.

Ex Aegypto vocaui filium meum. Osee n. sumptū est hoc testimoniū, quo ad literā de Israelitico populo verba facit: quæ Deus nō modo filij, sed primogeniti sui vocabulo dignatus est: cui hic ingratitude exprobat, quod præ cæteris nationibus à deo dilectus, & ab Aegyptiaca Pharaonis seruitute liberatus, sibi parere neglexerit. Deo patre autē ex Aegypto post Herodis mortē filij reuocātē ubi nō secus atq; Israeliticus populus aliquot annos exulauerat,

uerat, verè in eo completū est verbū: Ex Aegypto vocaui filiū meum: licet non eo sensu quod de Israëlī ab Osce dictū est. Neq; enim dicit Mathæus: vt adimpleretur quod dictū est de eo à dño: sed vt quod dictū erat de filio dei primogenito Israëlē, adimpleretur in vnigenito & primogenito eius filio Christo, per collationem videlicet, vt quemadmodū primogenitum filium suum Israëlē pessundato Pharaone, impio tyrāno, eduxerat eos de Aegypto, ita nunc quoq; primogenitum suum Christū, miserè mortuo Herode impijssimo Rege, ex Aegypto auocaret. Nec temerè posita est hæc Christi fuga, relicta Iudæa, in Aegyptū, nimirum vt hoc veluti præludīo doceretur, Christi fidem, relictis Iudæis, eam neghgentibus, ad gentes transsuram. Hunc autem locū putat Hieronymus sumi posse ex. 23. ca. 11b. Numerorū, dicente Balaam ad Balach. † Deus eduxit illum de Aegypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Per hanc itaq; fugam in Aegyptum, docet auferendum à Iudæis ad gentes, sacerdotium & Euangelium.

*Nu. 23. c

Tunc Herodes, videns quòd illusus esset à magis, iratus est valde, & mittens, occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à magis.

Secundū tempus quod exquisierat à magis. Sunt qui putent ob hæc verba, quo tēpore Magi Christū adoraturi venerūt, anniculū illū, aut biennem fuisse, quòd bimulos infantes, iuxta tēpus sibi dictū à Magis, Herodes occiderit. Cū aut verò simile sit Christo nato, stellam statim Magis apparuisse, neq; tam longè distet ab extrema Perside Bethlehem, quin vno ad minus mense confici iter possit, præsertim camelorū opera vtentibus, nō est verò simile, anno elapso à Christo nato illos venisse. Quòd verò Herodes Bimulos occidit infantes, id factū est, quia nonnunq; validiores nascūtur infantes, quā splēdidè educati bimuli. Itaq; ne Christus valētiore forsan corpe elaberetur, vsq; ad bimulos iussit infantes occidi.

† Iere. 3. g

31. c.

Thren. 1. a

Nūc adimpletū est quod dictū est per Ieremiā prophetā dicentē: † Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus mul- tus, Rachel plorās filios suos, & nō. vult cōsolari quia nō sunt.

Rama

Rama Hebræa vox, Idè significat quod excelsum, vt sic sensus: Vox in excelsis & aëre audita est, Rachelis plorantis filios suos: quanquã & Rama locus fuerit in sorte Benjamin. De Beniamitis aut, decima tribu Iudæorû, in captiuitatè actis, loquitur Ieremias, dicèns: auditû esse in excelsis siue in Rama: sortis Benjamin Rachelis. i. totius Beniamiticæ tribus, quæ à Rachele Benjamin matre ita à propheta nominatur, vocè plorâtis filios suos, quæ cõsolationem admittere nollet, eò quòd non essent. Non esse enim arbitrabatur eos, qui inter impios in captiuitate degerêt. Similiter & in cede infantium, vox in Rama. i. in excelsis & aëre per tota Bethlehemitarû confinia, audita est vox Rachelis. i. mulierû Bethlehemitarû (Nam Bethlehem, etsi de tribu Iuda esset, celsit tñ Beniamitis in sortem) plorantium filios suos ab Herode occisis, neq; consolationè quenquã admittentium, eò quòd nõ essent, vtpote Herodis imperio occisi. Quod ergo de Beniamitis Ieremias tunc dixit, hoc nunc de Bethlehemiticis infantibus, qui ad tribû Benjamin spectant, impletû est.

Defuncto autem Herode, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph in Aegypto, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israël.

Tres fuisse Herodes, refert Iosephus, ac alij historiographi, quorû etiã sacra meminit pluribus locis historia. Primus Aschalonita filius Antipatri, de quo in hoc cap. Matthæi, qui propter eius tyrannidè, & præcipuè in paruos, mortè acerbâ pertulit, febre enim, dissenteria, scabie, podagra, ac verendorû putredine, generatione vermiû, spiradi difficultate, ac tremore membrorû malâ soluit aiam. Secundus Antipa, qui repudiata Regis Arethæ filia, Herodiadè Philippi fratris in vxorè accepit. Instinctu cuius, Ioannè baptistâ occidit, & cõtra Arethâ bello victus acersitusq; à Cæsare in exiliû, viennâ Galliarum mittitur, comitante eû Herodiade. Tertius Agrippa, de quo Act. 12. qui occiso Iacobo Apostolo, Petrû carcere clausit. At pauperrimus diuinis sibi ascribès honores, vidit supra caput suû bubonè, funi extèto insidentè: moxque vt sensit hûc esse calamitatis nunciû, qui olim scelitatis fuerat, ex intimis præcordijs indoluit; secuta sunt

ventris

ventris tormina, statimque à principio, vehementia, in quibus miser ille misere vitam finiuit.

Defuncti sunt enim, qui querebāt animā pueri. Qui cōsurgens, accepit puerum & matrē eius, et venit in terrā Israhel.

Ex hoc loco inquit Hieronym. Intelligimus non solum Herodem, sed & Sacerdotes, & Scribas, eodem tempore necem Domini fuisse meditados, quos Herodes per Salomen & Alexādrum in Hyppodromo occidi iussit, ne fieret in vrbe latitia in obitu suo. Qui consurgens, accepit puerum & matrem eius, non dixit accepit filium & vxorem suam, quasi nutritius & non pater.

Audiens autē, quōd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illō ire: & admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ.

Hic Archelaus filius Herodis defuncti, frater illius Herodis qui Christum illudit. Hoc autē Archelao à Tyberio Cæsare Lugdunum relegato, frater eius Herodes, secundus regni successor fuit.

Et veniens habitauit in ciuitate que vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazareus vocabitur.

In nullo prophetarum expressè legitur quōd Christus Nazareus vocatus sit, sed vel flos vel germen, quæ Hebræis Nazaræū sonāt: Isa. enim 4. ✧ Erit germē Domini in magnificentia: & ✧ Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. & Iere. 23. ✧ Suscitabo Dauid germen iustum. & Zacha. 6. Iuxta Hebræ. ✧ Ecce vir, germen nomen eius. Nazareus autem, cū sanctum & separatum significet, rectè non ab vno, sed à multis prophetis Nazareus, id est, sanctus & eximia sanctitate segregatus ab alijs, dictus est. Quod enim hic quidam assert: Nazaræum dici Christum, vt figura eius, & typus Samson Nazareus dictus est, vt Iudicum 13. de eo scriptum est: ✧ Erit enim Nazareus ex matris vtero: Tamen si Matthæus per prophetas dixit, compilatores libri iudicum plures prophetas intellexit, lectorum arbitrio relinquo. Nam vt multorum temporum historiam contineat, non tamen statim oportet à multis esse scriptum. Vnus nempe, qui multorum annales viderit,

totam

✧ Isa. 4. a

✧ Ex. 11. a

✧ Ierc.

23. a

✧ Zach.

6. c

✧ Iud.

13. a

totam colligere potuit historiam : & frequens est etiam numerum pro numero ponere. Quanquam autem verè ac solus sanctus, verus filius, verum virgultum Christus extiterit, illi tamen ab educatione, quæ in Nazareth fuit, nomen inditum verisimile est, respondere euentu ipsius nominis significationi.

CAPVT TERTIVM.

Ioannes Baptista per pœnitentiam plurimos ad Christi notitiam incitat, quibus baptizatis, CHRISTVM baptizat, in cuius baptifimo, trinitatis manifestam cognouit assertio- nem & testimonium.

I ¶ *N diebus autem illis, venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens: ¶ Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.*

Matthæus duobus primis capitibus de Christi tantum infantia, & eius in mundum ingressu tractauit: & Ioannes vsque ad trigessimum Christi ætatis annum, non apparuit prædicans, vnde mirum videatur, quomodo nunc dicat Matthæus: In diebus illis venit Ioannes Baptista, prædicans in deserto Iudææ, vnde putem Matthæum scribentem, in diebus illis, simpliciter ad tempus Christi retulisse, vt sit sensus: In diebus autem Christi venit Ioannes, in deserto Iudææ. Cùm Lucas pro hoc habeat: Et venit in omnem regionem Iordanis: videtur desertum intelligendum, regio illa finitima Iordani, vasta quidem illa & paucis habitata colonis, cuiusmodi apud nos sunt multa loca vocata *les landes*. Huiusmodi autem deserta, arbitror eadem fuisse, quæ Lucas vocat montana Iudææ. Duo itaq; deserta innuit vnum interius, à quo iuxta Lucam venit Ioannes, alterum circa Iordanem erat, ad quos venit, vt innuit Matthæus. Appropinquabit enim regnum cœlorum. Vide quot modis in scriptura regnum cœlorum sumatur. Hic autem vel tempus gratiæ, vel Christum ipsum significat, vt regnum pro Rege sumatur. Longè autem erat ab his regnum cœlorum ante Christum: nondum aperta illis per eum ianua erat. Quod autem ait: Appropinquauit regnũ cœlorum. Ideoq; pœnitentiam agite: id est, quod

¶ Luc.

3.ª.

Ioan. 1. b.

¶ 23. q.

4. ca.

Hæc aut.

33. q. 2. ca.

Audiui-

mus.

B

sanctus